

Marieke Heebink: 'Toneelspelen is oefenen voor het echte leven'

TM 5, juni 2008, Wijbrand Schaap

Marieke Heebink speelde meer dan vijftig rollen, voornamelijk bij De Trust en Toneelgroep Amsterdam. De zoektocht naar hoop en troost is een belangrijke drijfveer in haar carrière. 'Ik heb veel gehad aan de thema's uit *Angels in America*: vergeving en de wetenschap dat de mens kan veranderen. Het toonde me dat ik op eigen kracht uit de problemen kon komen.'

'Het is vast iets van onze generatie, bij mannen is het wellicht de midlifecrisis. Maar Anneke Blok, Lineke Rijxman en ik kregen het de afgelopen jaren op onze eigen manier flink voor onze kiezen.' Marieke Heebink, gelauwerd en markant actrice van Toneelgroep Amsterdam, ziet weliswaar niet direct een patroon, maar eerdere interviews met haar vak- en generatiegenoten in *TM* lijken daarop te wijzen. Relationeel, persoonlijk en professioneel begon het millennium niet voor iedereen even rooskleurig. 'We zijn goede vriendinnen, dat onze levens elkaar raken is logisch.'

Heebink (45) kan nu weer van een prettige afstand naar die periode kijken. Ze woont inmiddels met haar twee dochters in een uit de kluiten gewassen pand in de nieuwe Amsterdamse wijk IJburg, waar vooralsnog de enige overlast deze zondagmiddag wordt veroorzaakt door een buurman die met een slecht werkende hogedrukspuit zijn dakterras probeert schoon te maken. De crisis was niet alleen de scheiding van Mark Rietman, een paar jaar geleden. Er gebeurde zoveel meer: een paar hoofdrollen teveel, televisieseries als *Mevrouw de Minister* en de crisis rond het aantreden van Ivo van Hove als directeur van Toneelgroep Amsterdam, waar Heebink sinds 1994 werkt.

Als één ding Heebink en haar generatiegenoten kenmerkt, is het dat ze keihard werken en, zoals dat heet, doorgaan tot het gaatje. Maar dat is niet alles, vertelt Heebink, die haar carrière startte bij het door Theu Boermans opgerichte gezelschap De Trust: 'We begonnen allemaal in de jaren tachtig. Toen was de wereld heel zwart en hopeloos. De Trust voerde "Na de restauratie" als ondertitel, dat was het thema van Theu. Hij trok ons met de haren mee in die hopeloosheid. Ik stond thuis voor de kachel en dacht: "Ja, het leven is ook verschrikkelijk." Op het toneel konden we die verschrikking onderzoeken. Dat heb ik altijd het mooie gevonden van toneel. Het gaat de hele tijd over duiden wat het leven is. Zo kun je oefenen voor het echte leven.'

Dat oefenen moest Marieke Heebink overigens al heel vroeg. Toen ze negen was overleed haar moeder aan een hersentumor en werd ze medeverantwoordelijk voor de opvoeding van haar twee jongere zusjes. Kort daarvoor was het gezin verhuisd van Winterswijk naar Doetinchem. De laatste twee jaar van de lagere school speelde Heebink veel mee in het

schooltoneel. Op de middelbare school hield dat op, misschien omdat de meester van de lagere school vond dat ze ermee moest stoppen, in tegenstelling tot haar hartsvriendin uit die tijd. Zoals vaak liep het leven anders. ‘Er is binnenkort een reünie van die lagere school. Ik heb even overwogen daarheen te gaan en die leraar te vragen waarom hij dat destijds zei. Maar ik moet dat geloof ik maar niet doen.’

Aan de middelbare school wordt Heebink liever niet herinnerd. Als vroege leerling was ze altijd de jongste van de klas. Haar vader was bovendien een markante geschiedenisleraar op haar eigen school, wat niet bijdroeg aan haar populariteit. Ze deed een beroepskeuzetest en toen stond het zwart op wit: toneel was wel iets voor haar. ‘Ik ging direct een cursus volgen. Zo kon ik een middag in de week uit die nare omgeving weg. En ik bleek er ook goed in te zijn.’

Op haar zestiende deed ze havo-eindexamen. ‘Ik had de school heel snel doorlopen. Mijn vader vond dat ik moest doorleren, atheneum doen en rechten studeren, maar ik wist niet hoe gauw ik uit de Achterhoek weg moest komen.’ Ze was nog te jong voor de Academie voor Expressie in Utrecht, maar haar leeftijd was geen probleem voor de pas opgerichte Academie in Kampen. Ze kwam in 1979 in een inmiddels legendarisch te noemen klas, met onder anderen Anneke Blok, Alize Zandwijk, Marisa van Eyle en Johanna ter Steege: een groep die later via de Toneelschool in Arnhem en onder meer De Trust het toneellandschap in Nederland blijvend zou veranderen.

Tweede vader

Dat de links-hervormd opgevoede Heebink speciaal vanwege de kerk voor Kampen koos is dus niet waar: ‘Dat het een christelijke school was kon mij helemaal niet schelen. Het maakte ook niet uit dat het een docentenopleiding was en geen toneelschool. We zaten met heel weinig mensen in de Van Heutsz-kazerne en kregen les van de oprichter, meneer Vreeken. Hij was die school uit puur idealisme begonnen en kocht nog steeds zelf het wc-papier, zo pionierachtig was het. Kampen was bijzonder, een heel klein dorp met 33 verschillende kerkgemeenschappen. Wij waren het uitschot. Ons studentenhuus stond naast een wijkje met mensen die niet in het dorp pasten. Mannen met wilde baarden, grote honden en dergelijke.’

Na Kampen volgde Arnhem. Daar raakte Heebink betrokken bij De Trust, het gezelschap dat Theu Boermans samenstelde uit de klas waaraan hij als gastdocent les gaf. Heebink koestert goede herinneringen aan de beginjaren van het gezelschap. ‘Ik heb vooral bewondering voor Theu Boermans, die de stap aandurfde vanuit helemaal niets te beginnen. Ergens paste het ook wel bij die tijd, een nieuw gezelschap beginnen zonder subsidie of eigen huis. Het waren de donkere jaren tachtig, veel slechter kon het niet worden, dus alles was mogelijk. Ik ging ervan uit dat ik mijn verdere leven werkeloos zou zijn. Er was geen uitzicht op werk en daarom mocht je met behoud van uitkering allerlei dingen doen: vrijwilligerswerk, actievoeren, “iets in de kunsten”. Zo ontstond veel moois. Ook De Trust begon uit een verkapte subsidie.’

Heebink bleef uiteindelijk maar zes jaar bij het gezelschap, dat toen nog werkte vanuit een semi-gekraakt zwembad aan de Amsterdamse Heiligeweg. Ik ben niet de enige die haar nog steeds met dat gezelschap verbindt. ‘Het is gek, nog steeds zijn sommige mensen verbaasd als ze horen dat ik al veertien jaar in dienst ben bij Toneelgroep Amsterdam.’

Heebink wilde De Trust al in 1992 verlaten, maar deed dat pas twee jaar later. Waarom wilde ze weg? 'Ik zocht troost. Dat het leven uitzichtloos was en alles uiteindelijk op vernietiging uitdraaide, leverde natuurlijk prachtige stukken op als *Oorlog* en *1000 Rosen*, maar het begon echt op me te drukken. Bovendien was er weinig plaats voor mensen met andere ideeën.' Dat bleek toen ze vriendin en klasgenote Alize Zandwijk bij het gezelschap introduceerde. 'Het werd haar niet makkelijk gemaakt en ik maakte me daar heel erg boos over.' De ruzies rond het stuk dat Zandwijk regisseerde, de obscure Engelse restauratie-komedie *Arden of Feversham*, betekenden voor Heebink feitelijk de breuk met De Trust. Overigens zegt ze nog steeds een goede band te hebben met Boermans, aan wie ze het begin van haar carrière heeft te danken. 'Weggaan bij De Trust betekende voor mij ook breken met mijn tweede vader. Dat hakte er stevig in. Bovendien bleek het niet zo een, twee, drie te realiseren. Ik had helemaal niets. Geen werk, geen geld. In 1992 lag het werk niet bepaald voor het oprapen.' Dus speelde ze nog in de eerste Schwab-productie van de Trust, *OVERGEWICHT*, *onbelangrijk*, *VORMELOOS*, en in de *Oom Wanja* die Frans Strijards maakte bij Art&Pro. Niet bepaald vrolijke stukken. Na twee jaar freelancen ging ze in op de herhaalde verzoeken van Gerardjan Rijnders zich aan te sluiten bij Toneelgroep Amsterdam. Ze maakte een mooie start in Rijnders' *Klaagliederen*, waarin acteur en danser Michael Matthews, toen al in een vergevorderd stadium van aids, een onuitwisbare indruk achterliet.

Motie van wantrouwen

Toneelgroep Amsterdam vormde niet echt een opbeurende omgeving voor iemand die na de somberte van Boermans en Strijards zocht naar troost. Gerardjan Rijnders zal evenmin de geschiedenis ingaan als het spreekwoordelijke zonnetje in huis. Toch ervoer Heebink zijn lossere aanpak als een verademing. Immers, Boermans doet zijn acteurs werkelijk alles voor. Hoewel Heebink daar in haar Trust-jaren veel van leerde, zou ze dat nu vervelend vinden. 'Hij geeft vooral een basisintonatie aan, die de tekst betekenis verschaft. Dat werkt, maar het is verschrikkelijk alles te moeten nazeggen. Inmiddels ben ik mijn eigen Theu Boermans. Ik zeg mezelf de hele tijd dingen voor en gooi ze dan weer overhoop. Naarmate de tijd vordert kan ik steeds beter mijn eigen leider zijn. Maar geef mij een goede leider of leidster, en ik ga all the way.'

Voor Heebink brak bij Toneelgroep Amsterdam een redelijk gelukkige tijd aan. Rollen in markante stukken als *Een Soort Hades* van Lars Norén, *Zes personages op zoek* naar Luigi Pirandello en de montagevoorstelling *Dark Lady* van Gerardjan Rijnders brachten haar uiteindelijk naar de voorstelling *Een Ideale Vrouw*. Het was een ingelast stuk, omdat een ander project uitviel. Heebink werd voor haar rol bekroond met de Theo d'Or. 'Ik was al vier keer genomineerd en wilde helemaal niet meer komen. Het is verschrikkelijk om tweede te zijn. Dan ben je op zo'n dag liever ergens anders. Maar de juryvoorzitter drukte me op het hart er nu toch echt bij te zijn.'

Ten tijde van het formele carrièrehogtepunt dat zo'n hoofdprijs ondanks alles vormt, begon de toneelwereld langzaam te veranderen. De sfeer bij Toneelgroep Amsterdam verslechterde, zeker nadat Gerardjan Rijnders zijn vertrek aankondigde. De strijd om de opvolging werd voor een groot deel op straat uitgevochten. Theu Boermans wilde samen met Johan Simons Toneelgroep Amsterdam voortzetten als een fusiegezelschap van

Hollandia met De Trust. Net tijdens die gesprekken speelde Heebink in een van de bedroevendste stukken uit haar carrière: *Jeanne d'Arc van de Slachthuizen*, een stuk van Brecht in een regie van Falk Richter. 'Hij werd in die tijd opeens heel erg hot in Duitsland en had dus weinig zin en tijd om in Amsterdam te werken. We hadden slechts enkele repetities en gingen met man en muis ten onder.'

Bovendien stuitte een cameraploeg van documentairemaker Niek Koppen, bezig met een documentaire over het gezelschap, toevallig op Ivo van Hove, op weg naar een sollicitatiegesprek. Zijn benoeming tot directeur sloeg in als een bom en markeerde het begin van een zware crisis bij het gezelschap, die feitelijk tot diep in 2005 voortduurde. 'Ik reken dat het toenmalige bestuur nog steeds zwaar aan,' vertelt Heebink. 'Die benoeming ging achter onze rug om en voelde als een motie van wantrouwen voor het gezelschap.' Wanneer het gesprek komt op de beginjaren van Ivo van Hove bij Toneelgroep Amsterdam, reageert Heebink fel. 'Die eerste tijd was echt voor iedereen verschrikkelijk. Ivo komt uit een diep hiërarchisch en katholiek België. Tegenover hem stond Amsterdam, waar iedereen over alles zijn bek opentrekt. Het was voor alle betrokkenen een enorme cultuurshock. Professioneel en artistiek ontstond een absoluut onveilige situatie. Ivo wilde crossovervoorstellingen maken waarin kunstenaars uit andere disciplines met ons kwamen werken. Die mensen zeiden dingen als: "Acteurs zijn helemaal niet belangrijk, het gaat om de kunst."'

Toiletjuffrouw

De crisis in het gezelschap was slechts een van Heebinks problemen. Een hevige ziekte van haar dochter slokte veel tijd en energie op, ze speelde in een paar films en tv-series en nam tegelijkertijd hoofdrollen op zich bij het gezelschap. Ondertussen bleek steeds vaker dat echtgenoot Mark Rietman heel andere opvattingen over huwelijkse trouw had dan Heebink. Bij *Drie Zusters*, de eerste Tsjechov in Van Hoves carrière, ging het mis. Binnen het gezelschap barstte de bom, acteurs liepen weg, sommigen voorgoed (Lineke Rijxman, Kees Hulst en Pierre Bokma), Hans Kesting voor korte tijd. Heebink bleef, wat ook had te maken met haar plotselinge status van alleenstaande moeder. 'Maar ik stond stijf van de adrenaline.'

Kritisch is ze nog steeds. 'Ik vind het gezelschap veel te jong, al trad de afgelopen jaren wel een kentering op: Frieda Pittoors kwam erbij, Kitty Courbois doet weer mee. Bij de mannen is het probleem nijpender, de spoeling is daar dun. Ik zou graag zien dat er een stuk of vijf oudere acteurs bijkomen van wie ik weer wat kan leren. Niet dat mijn jongere collega's mij niets kunnen leren, maar dat is toch anders. Het heeft natuurlijk ook met geld te maken. Oudere acteurs zijn relatief duur. Met mijn vrouwelijke leeftijdgenoten kunnen we de rollen nog verdelen. Ik, Chris Nietvelt, Renée Fokker. We wisselen het allemaal een beetje af en regelen dat onderling. Voor de mannen is dat moeilijker, omdat er veel meer mannenrollen zijn te verdelen.'

De combinatie van alleenstaand moederschap met een bestaan als actrice levert Heebink wel beperkingen op. Een paar weken voor filmopnames naar het buitenland zit er voorlopig niet in. 'Ik kan heel goed kiezen en ga er niet over treuren. Het valt me wel op dat sommige mensen buiten het gezelschap daarover zeuren. Ik speel heel graag ook de kleinere rollen, zoals in *Angels in America* of *Romeinse Tragedies*. Dat moet ook, in een

gezelschap. Ik hoef niet zo nodig in de zoveelste speciaal voor mij gemaakte show te spelen.'

Een bestaan als diva, zoals Will van Kralingen of tweevoudig Theo d'Or winnares Ariane Schluter, lijkt haar dus niets? 'Een hoofdrol spelen is heel prettig en levert veel pers-aandacht op. Maar ik heb het idee dat ik mij beter ontwikkel dan iemand die continu in the picture staat. Acteurs van mijn generatie hoeven niet op een voetstuk te staan of BN'er te zijn. Ik word soms in de tram aangesproken. Ik ging laatst in de Bijenkorf naar de wc. Toen ik betaalde zei de toiletjuffrouw: "Dank u wel, mevrouw Heebink." Ik zei: "Hoe kent u mijn naam?" Waarop zij antwoordde: "Ik kom altijd naar u kijken. U speelde zo schitterend in de *Oresteia*." Ik was helemaal verbijsterd, de tranen stonden in mijn ogen.'

Die tranen krijgt ze niet van de reacties op haar tv-optredens in de voorlichtingsspotjes van de Belastingdienst waarin ze sinds twee jaar te zien is. 'Op het schoolplein roepen ouders, vooral mannen, dat ze hun belastingformulieren nog maar eens gaan invullen. Ik ben de belastingbitch, alsof ik als een soort dominatrix met zwepen sta te zwaaien. Maar ja, we maken er zelf ook grappen over. Toen ik met die spotjes begon, repeteerden we net aan *Oresteia*. We voorspelden de koppen van de recensies al: "Zware aanslag voor Heebink".'

Inmiddels gaat het goed met Marieke Heebink. Privé gebeuren weer leuke dingen, ze heeft een prachtig huis en het gezelschap heeft de wind mee. 'Ik lig niet aan Ivo's voeten, maar de verhoudingen zijn goed. Ik speel graag bij hem. Hij zit in zijn gouden periode. Ik vind dat hij zich enorm heeft ontwikkeld, ook als artistiek leider. Hij is daarin voor mij anders dan Theu. Ik zie Ivo meer als een soort kunstbroeder. Hij is van mijn generatie. We delen dezelfde tijdgeest.'

Vond ze dan toch de troost die ze in de jaren negentig bij De Trust zo miste? Heebink lacht: 'De laatste tijd gaat het bij Ivo heel vaak over troost. *Perfect Wedding, Opening Night, Angels in America*. Hij gaat soms zo uit van het positieve in de mens en het goede in de wereld, dat ik denk: "Ja zeg, zo lust ik er nog wel een paar." Maar ik heb veel gehad aan de thema's uit *Angels in America*: vergeving en de wetenschap dat de mens kan veranderen. Het toonde me dat ik op eigen kracht uit de problemen kan komen. Dat is een hele mooie ontdekking: er is hoop.'

www.wijbrandschaap.nl